

УДК. 351.85:34(477)

ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНО–ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ПРІОРИТЕТИ, ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

ЛІДІЯ МАКСИМ'ЯК

*Калуська гімназія імені Дмитра Бахматюка
вул. Біласа і Данилишина, 15, Калуш
Івано-Франківська область, Україна, 77300*

*Пам'ятки штуки і культури цінуються й бережуться,
як на те заслуговують, лиш тоді, коли ціла суспільність
бачить у них святощі, переказані предками,
святощі, які мають бути збережені для грядущих поколінь.
Тоді вони не пам'ятки археології,
а жива основа національної культури на будучі сторіччя.
Митрополит Андрей Шептицький*

Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. Збереження, охорона та відтворення історичного середовища, примноження культурних цінностей належать до пріоритетних напрямів нової політики держави у сфері культури. Сучасний підхід до збереження і використання культурних цінностей неможливий без організаційних і структурних змін, вдосконалення системи державного управління, дієвих механізмів міжвідомчої взаємодії та пошуку нових шляхів партнерства і співпраці з недержавними культурно-мистецькими організаціями, фондами. Сучасна доба висуває нові виклики в питаннях збереження історичного середовища міст, занесених до Списку історичних населених місць України, охорони пам'яток культурної спадщини, діяльності історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій, історичних ареалів, парків і музеїв. Першорядна проблема полягає в тому, щоб актуалізувати питання захисту культурної спадщини України та перетворити її на платформу розвитку української культури в межах європейського цивілізаційного простору. Збереження та використання національної культурно-історичної спадщини українського народу повинно стати ключовим стратегічно важливим завданням Української держави і всього українського народу.

Ключові слова: *культурна спадщина, пам'ятки культурної спадщини, сакральна дерев'яна архітектура, історичне середовище, культурні цінності, державна політика, державне управління у сфері охорони культурної спадщини.*

В умовах розбудови незалежної Української держави і пов'язаних із цим процесів пробудження національної самосвідомості об'єкти культурної спадщини, що стали свідками багатовікової історії українського народу, хранителями його духовної і матеріальної культури, відіграють важливу соціальну роль, вони є основою пізнання минувшини, всебічного осмислення життя народу. Пам'ятки культурної спадщини – і ті, які є символами національної культури та відомі на світовому рівні, й пам'ятки регіонального значення є джерелом поглиблених досліджень і вироблення нових знань, наукових теорій і гіпотез,

що впливають на свідомість суспільства, формують його культурний світогляд, почуття національної гідності. Усвідомлення значення культурного надбання є рушієм для зростання незмінного прагнення до пізнання, до ідентичності, що має прояв у бажанні повторно відкрити власну історію, традиції, духовне коріння¹.

З огляду на те, що збереження й використання національної культурно-історичної спадщини українського народу повинно стати ключовим стратегічно важливим завданням Української держави, громадянського суспільства, постала потреба розробити науково обґрунтовані пропозиції, окреслити перспективи розвитку й актуалізувати дослідження збереження та використання пам'яток історико-культурної, сакральної спадщини.

Основною темою наукової статті є привернення уваги науковців, громадськості, державних управлінців, діячів культури, бізнес-середовища, меценатів і філантропів до питання державного управління й удосконалення державної політики у сфері захисту культурної спадщини, запровадження державно-приватної підтримки сфери охорони культурної спадщини України, а також визначення основних пріоритетів, проблем та перспектив пам'яткоохоронної справи на теренах Івано-Франківщини.

Довідка. В Україні існує понад 140 тис. пам'яток та об'єктів культурної спадщини, визнаних пам'ятками згідно з прикінцевими положеннями Закону України «Про охорону культурної спадщини». З них майже половина – 49,8% – пам'ятки археології, близько 37% – історії, понад 11,1% – архітектури й містобудування, близько 2% – монументального мистецтва, зареєстровані пам'ятки науки і техніки, садово-паркового мистецтва та ландшафтні разом становлять менше 0,1%.

До Державного реєстру нерухомих пам'яток України протягом 2005–2013 років внесено 6374 пам'ятки культурної спадщини, з них 5483 – місцевого, 891 – національного значення.

Загалом цінні об'єкти культурної спадщини України існують у 401-му місті й смт та понад 600 селах.

Історичні ареали визначено для 31 історичного населеного місця, тобто для 12% населених пунктів, включених до Списку історичних населених місць України.

На базі комплексів (ансамблів) пам'яток, що мають особливу культурну цінність в Україні, діє 63 історико-культурні заповідники, третина з яких отримала статус національних. Нині Міністерству культури України безпосередньо підпорядковано 25 заповідників, 20 з яких мають статус національного.

В Україні діє 570 музейних закладів, де зберігаються предмети державної частини Музейного фонду України, серед яких 45 закладів мають статус національних.

За підпорядкованістю музейних закладів: 26 державних (підпорядковані міністерствам, іншим органам виконавчої влади та Національній академії наук України), з яких 15 музейних закладів підпорядковано Мінкультури, з них 13 – національних, 106 обласного підпорядкування, 371 районний (міський), 22 інші, крім того, в Україні діє 1141 філія і територіально відокремлений підрозділ музеїв.

В музеях та заповідниках зберігається близько 12 млн 300 тис. пам'яток (з них 11 млн 750 тис. належать до державної частини Музейного фонду України). Щороку до музеїв надходить близько 200 тис. музейних предметів.

У музейній сфері працює 15,1 тис. осіб, зокрема 5,1 тис. наукових співробітників.

Українські музеї відвідує близько 21,8 млн осіб.

В Україні ухвалено 101 нормативний акт, що регулює діяльність у сфері охорони культурної спадщини.

¹ В. Степко та ін., *Культурна спадщина України*. (Київ, Київський національний університет культури і мистецтв, 2012), 7.

Івано-Франківська область в історико-культурному розрізі належить до однієї з найбагатших в Україні територій, де зосереджено вагомий кількість пам'яток історії та культури, захист і збереження, вивчення та дослідження яких має величезне значення для сучасного розвитку, культурного, релігійного туризму, формування бренда, культурного іміджу (візерунку) Прикарпаття.

Загалом в Івано-Франківській області на державному обліку перебуває 3944 пам'ятки (177 національного значення), з них: 1490 – пам'яток археології (зокрема 21 – національного значення), 869 – пам'яток історії (зокрема чотири – національного значення), 142 – пам'ятки монументального мистецтва (зокрема одна – національного значення), 1443 – пам'ятки архітектури, містобудування (зокрема 151 – національного значення). На Прикарпатті є 587 пам'яток сакральної архітектури. Серед них – 446 церков, 88 дзвіниць, 31 костел, сім синагог, сім монастирів і т. д. Дві пам'ятки сакральної дерев'яної архітектури внесено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: церкву Святого Духа 1598 р. в м. Рогатині та церкву Різдва Пресвятої Богородиці 1808 р. в с. Нижньому Вербезі Коломийського району. Переважна більшість пам'яток архітектури, містобудування – це споруди дерев'яної і мурованої культової архітектури, пам'ятки житлового і громадського будівництва, зосередженого в основному в історично населених містах області. Сьогодні потребують проведення ремонтно-реставраційних робіт понад 150 пам'яток культурної спадщини.

Серед археологічних пам'яток – близько 300 трипільських поселень, 40 могильників і 20 поселень культури карпатських курганів, 250 пам'яток черняхівської культури (II–V ст.) і 325 давньоруських поселень та 60 городищ.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 878 до Списку історичних населених місць України занесено 401 населене місце, з них – 27 населених місць Івано-Франківської області.

Статус історичного населеного місця зобов'язує здійснювати будь-які містобудівельні, архітектурні й ландшафтні перетворення, будівельні, шляхові, земляні роботи, реалізація яких може позначитись на стані пам'яток, їхніх територіях і зонах охорони, за умови дотримання історико-архітектурних опорних планів історичних населених місць. Історико-архітектурні опорні плани передбачають чітке визначення зон охорони пам'яток культурної спадщини та режими їхнього використання: зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту і зони охорони археологічного культурного шару. В Івано-Франківській області лише в м. Рогатині і м. Коломиї розроблено й затверджено відповідну науково-проектну документацію.

Для регулювання забудови та господарської діяльності, яка може негативно позначитись на стані збереження пам'яток культурної спадщини, в населених пунктах, занесених до Списку історичних населених місць України при формуванні міських і районних бюджетів на 2018 рік і подальші роки, потрібно невідкладно передбачити кошти на виготовлення історико-архітектурних опорних планів історичних населених місць (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. № 909).

Через відсутність науково-проектної документації проводять хаотичну, неконтрольовану забудову історичних центрів, через що втрачається автентична містобудівельна структура населених місць. Великих втрат зазнають історичні ареали через перебудови, переобладнання, засилля рекламної продукції на пам'ятках архітектури. Через самовільні ремонтно-реставраційні роботи, перебудови зазнають змін сакральні пам'ятки архітектури. Відповідальність за такі дії згідно зі ст. 30 Закону України «Про охорону культурної спадщини» несуть органи місцевого самоврядування, які зобов'язані припиняти будь-яку діяльність юридичних або фізичних осіб, що створює загрозу пам'яткам, і негайно

повідомляти про це орган охорони культурної спадщини місцевого органу виконавчої влади.

Проблемним є питання відсутності облікової документації на пам'ятки національного та місцевого значення, що унеможлиблює занесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Також потребує активізації діяльності щодо занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. № 928 та від 10.10.2012 № 929 в Івано-Франківській області до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено всього 31 пам'ятку національного значення і відповідно до наказів Мінкультури 33 пам'ятки місцевого значення.

Особливої уваги потребує справа збереження та використання пам'яток сакральної архітектури – дерев'яних і мурованих церков та дзвниць.

Майже всі пам'ятки сакральної архітектури передано у встановленому порядку у власність або користування релігійним громадам. На них покладено обов'язки збереження пам'яток у належному стані під час експлуатації будівель та проведенні ремонтно-реставраційних робіт відповідно до чинного пам'яткоохоронного законодавства.

Переважна більшість дерев'яних храмів області діючі, однак окремі сакральні дерев'яні споруди перебувають в аварійному стані, а деякі на межі повної руйнації. Проблематичним є стан дахів, стін, фундаментів, відсутній належний облік церковного начиння, пожежна сигналізація, блискавкозахист. Також церковні громади серйозно порушують чинне законодавство щодо збереження пам'яток культурної спадщини під час експлуатації і проведення ремонтно-реставраційних робіт церковних будівель.

Так, наприклад, у незаконний самовільний спосіб відбулася реставрація пам'ятки національного значення дерев'яної церкви Святих апостолів Петра і Павла (1905 р.) у с. Космачі Косівського району. 2012 року з пам'ятки сакральної спадщини спочатку самовільно зняли автентичні хрести сторічної давнини і замінили їх новими, а пізніше вбрали храм у «золото». Конфлікт між священником і громадою тривав довго, його намагалися, та не змогли розв'язати ні депутати, ні фахівці з охорони пам'яток, ні навіть Міністерство культури з Генпрокуратурою².

Через відсутність коштів від 2007 року і до сьогодні не завершено реставраційні роботи на пам'ятці архітектури національного значення церкві Святого Миколая (XVI–XVII ст.) у селі Кліщівній Рогатинського району³.

Потребує негайної реставрації греко-католицька церква Святої Параскеви П'ятниці (1733 р.) – пам'ятка національного значення в селі Черчому Рогатинського району. Церква Святої Параскеви П'ятниці в селі Черчому Рогатинського району, одна з найдавніших бойківських церков, «покійно зносить свою долю...» Збудовано храм 1733 р. Архітектура церкви належить до раннього типу тризрубних, триверхих храмів бойківської школи. У плані всі зруби квадратні, центральний більший за бокові. Перекриття зрубів – шатрове (гонтове), з трьома залами над центральним і одним – над бічними. По периметру споруду оперізує опасання на кронштейнах. Вишукані пропорції об'єму є характерною особливістю споруди. На сьогодні храм не діє, лише раз на рік на храмове свято проводить богослужіння. На подвір'ї церкви під час маївок дівчата водять хороводи і співають веснянки. Особливу

² Наталка Голомидова, «Війна за хрести», *Галицький кореспондент*, 18 серпня 2013 р., доступ отримано 2 листопада до 2017 р., <http://gk-press.if.ua/x10027/>.

³ «Смертельна реставрація: Фонд церкви XVIII століття в Рогатинській землі», *Вікна*, 31 жовтня 2014 року, доступ отримано 2 листопада 2017 року, <http://vikna.if.ua/news/category/P41950/2014/10/31/24358/>.

увагу привертає автентичний іконостас (сницерської [майстерної, ювелірної] роботи). Проти храму Святої Параскеви П'ятниці працює не лише час, але й українська влада. Як на лум, на церкві Святої Параскеви і досі висить табличка «Українська Радянська Соціалістична Республіка. Пам'ятник архітектури. Охороняється державою. Пошкодження карається законом»⁴.

У селі Чесниках Рогатинського району занепадає унікальна пам'ятка архітектури національного значення – Михайлівська церква XVI–XVII сторіч. «У 2008 році під час реставрації з неї зняли гонтове покриття та перекрыли металочерепицею, пошпаклювали стіни. Тепер зовні вона подібна на затишний євробудинок. А всередині – на смітник. У церкві повно різного непотребу. Обвалена штукатурка перемішана з відваленими частинками дерев'яного іконостасу. Напевно, по них топчуться всі, хто заходить у храм. Збоку до дерев'яної балки припертий образ, якась частина іконостасу, а також охоронна дошка з написом про те, що церква є пам'яткою національного значення XVI–XVII сторіч. А сам іконостас – просто вражаючий. Де-не-де ще збереглися ікони, їх застелено якимось прозорим покриттям. Певно, аби хоч трохи зберегти. Наразі те покриття відвалюється разом із фарбами. Біля іконостасу засніжено – намело через два незасклені круглих віконця...»⁵

На превеликий жаль, подібних фактів можна наводити ще багато.

Як бачимо, сьогодні проблемним і вкрай актуальним залишається питання збереження культурно-історичної, сакральної спадщини. Пам'ятки, що пережили кілька епох, вже дуже скоро можуть залишитися лише спогадом. Унаслідок відсутності послідовної державної політики у сфері охорони культурної спадщини та державного фінансування на реставраційні роботи унікальна історична й культурна спадщина України може безслідно піти в небуття.

Отже, заторкнута тема в Україні постає досить гостро через неналежну увагу з боку держави до проблеми збереження культурної спадщини, яка є неоціненною та відображає належність до спільної європейської культури.

Слід зазначити, сфера культури тісно пов'язана з туризмом, зокрема культурним і релігійним. У свою чергу галузь туризму стає дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до державного й місцевого бюджетів і є однією з форм раціонального та змістовного використання вільного часу. Актуальним стає питання розвитку культурного туризму як інструменту популяризації національної культури, культурної спадщини і туристично-рекреаційного потенціалу Прикарпаття. Зазначене питання заслуговує на окреме ґрунтовне наукове дослідження.

Опрацьовуючи зарубіжні наукові дослідження стосовно збереження європейської культурної спадщини, ми доходимо висновку, що назагал культурна політика Європи базується на принципі «єдність у розмаїтті». Без сумніву, Європа правдиво пишається своєю багатою історією, різноманітним культурним досвідом і традиціями, а особливо багатством культурної спадщини. Однак екологічні загрози, зміна клімату та соціально-економічний тиск, недостатнє фінансування культури свого часу існували і в Європі та призвели до нищення пам'яток культури. Виникла потреба негайного відновлення і збереження європейської культурної спадщини, яка опинилася у небезпеці. Проблему збереження культурної спадщини Європи розв'язали протягом 2000–2008 рр., коли в рамках

⁴ Наталка Голомидова, «Свята Параскева Благая: Врятуйте храм!», *Галицький кореспондент*, доступ отримано 2 листопада, 2017, <http://gk-press.if.ua/svyata-paraskeva-blagaye-vryatujte-hram/>

⁵ Світлана Лелик. «Шлях до Храму», *Репортер*, 1 березня 2012 року, доступ отримано 2 листопада до 2017 року, <http://report.if.ua/gazeta/socium/Shlyah-do-hramu/>.

програми наукових досліджень і технологічних розробок Європейська Комісія профінансувала понад 100 проектів передових досліджень, спрямованих на збереження та відновлення багатой спадщини європейських держав, зокрема їхніх історичних будівель, пам'яток і творів мистецтва. Наукові розвідки європейських науковців демонструють нерозривність зв'язку між збереженням культурної спадщини та охороною навколишнього середовища.

Нині дуже важлива роль у розв'язанні актуальних питань стосовно збереження пам'яток культури може належати меценатству. Його роль у сфері культури і в проблемі збереження культурної спадщини України висвітлює чимало науковців. Так, на думку дослідниці зі згаданої проблематики І. Стрижової, впливає закономірність, що благодійність ефективно сприяє не тільки становленню і розвитку науки, культури й освіти, але також і взаємодії особи, суспільства й держави, що підтверджують історичні факти. Так, сьогодні одну з ключових позицій у здійсненні благодійної та меценатської діяльності відіграють представники так званих бізнес-структур, бізнес-мереж. Але, на жаль, нині визначальними мотивами прояву благодійності для українських меценатів є не релігійно-етичні, соціальні чи культурні моменти, а лише можливість заявити про себе, підтвердити власну вагу, отримати додаткову рекламу. Тому важливо, щоб у цій справі домінував релігійно-етичний, культурний складник, що споконвіків було властиво українському народові⁶.

Для реального розв'язання проблем пам'яткоохоронної сфери потрібно вдосконалити державну політику у сфері захисту культурної спадщини, запровадити державно-приватну підтримку сфери охорони культурної спадщини України, переглянути механізм державного забезпечення економічної підтримки сфери культури.

Важливими на сьогодні є положення Закону України «Про державно-приватне партнерство» та фінансування сфери охорони культурної спадщини в Україні. Модель державно-приватного партнерства фінансування у сфері культури на договірній основі передбачає спільне партнерство строком від п'яти до 50-ти років, коли, з одного боку, державу репрезентують територіальні громади в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а з другого – юридичні особи, крім державних і комунальних підприємств, або фізичні особи – підприємці (приватні партнери). Такі особи несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими договором, який укладають в рамках державно-приватного партнерства.

На перспективу доречно було б на державному рівні вдосконалити управлінський підхід до збереження об'єктів культурної спадщини, використавши при цьому закордонні практики діяльності в зазначеній галузі культури⁷. Так, західний досвід збереження пам'яток культурної спадщини надає можливість фізичним особам, корпоративним підприємствам бути безпосередньо причетними до процесу реставрації окремих об'єктів культурної спадщини. Наприклад, за пам'яткою культури «закріплюються» меценати, благодійники, чії внески спрямовуються на охоронно-реставраційні роботи (приклад – реставрація Колізею в Італії).

Сьогодні в Україні в занедбаному стані перебувають фортеці, замки, палаци, дерев'яні храми, що є пам'ятками культурної спадщини. Держава сама не в змозі впоратися з їхнім

⁶ Лідія Максим'як, «Державне управління у сфері культури: європейський досвід для України», (кандидатська дисертація, Львівський регіональний інститут державного управління, Національна академія державного управління при Президентові України, Львів, 2012 р.), 24.

⁷ Леонід Прокопенко, *Досвід державного управління у сфері збереження культурної спадщини в країнах ЄС, у сфері державного управління та місцевого самоврядування*. (Дніпропетровський регіональний інститут державного управління, Національна академія державного управління при Президентові України, 2012 р.), 57-65.

утриманням. Для того, щоб зберігати в належному стані всі пам'ятки архітектури національного та місцевого значення, потрібно розробити, затвердити і послідовно реалізовувати державні (регіональні) комплексні програми збереження та використання пам'яток культурної спадщини. Для розв'язання цієї проблеми також як варіант можна було б передати окремі об'єкти, пам'ятки культурної спадщини в концесію приватним структурам на договірній основі. Втім, з одного боку, участь приватних структур у питаннях збереження культурної спадщини була б доречною. А з другого – органи державної влади, зокрема місцевої, повинні налагодити жорсткий механізм контролю за пам'ятками архітектури, бо інакше громадяни можуть безповоротно втратити доступ до палаців і замків як історичних пам'яток української культури.

Важливим позитивним досягненням вітчизняного законодавця, як уже зазначалося, є активно проведена правотворча робота щодо наближення законодавства до міжнародних норм з охорони культурної спадщини, зокрема Верховна Рада України ратифікувала більшість міжнародних документів ЮНЕСКО та Ради Європи в цій сфері. Українська держава визнала частиною національного законодавства Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р., Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970 р., Конвенцію про охорону підводної культурної спадщини від 02.11.2001 р., Європейську культурну конвенцію від 19.12.1954 р., Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи 03.10.1985 р., Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянуту) від 16.01.1992 р., Європейську ландшафтну конвенцію від 20.10.2000 р., Ризьку хартію про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини від 24.10.2000 р. Ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини». Закон України «Про охорону культурної спадщини» передбачає посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення вимог законів у сфері охорони культурної спадщини. Положення цього Закону спрямовані на вдосконалення чинного законодавства України в пам'яткоохоронній сфері, зокрема підвищенні відповідальності за порушення його вимог, уточнення повноважень державних органів охорони культурної спадщини, положень щодо збереження пам'яток історії, культури та діяльності історико-культурних заповідників тощо. Також законодавство передбачає санкції за такі адміністративні правопорушення: 1) ухилення від підписання охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини; 2) порушення режиму використання пам'ятки культурної спадщини; 3) порушення режиму історико-культурного заповідника чи історико-культурної заповідної території; 4) проведення ремонтних, реставраційних, реабілітаційних робіт на пам'ятці культурної спадщини, зміну призначення пам'ятки культурної спадщини, її частин і елементів, здійснення написів, позначок на ній, на її території та в її охоронній зоні без письмового дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини; 5) ухилення від передачі в установленому порядку на постійне зберігання до музеїв знайдених під час археологічних розвідок, розкопок рухомих предметів, пов'язаних з нерухомими об'єктами культурної спадщини. За незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини, а також за умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин винних осіб притягають до кримінальної відповідальності відповідно до закону.

Повертаючись до європейських практик збереження та використання пам'яток, власне, для збереження національної спадщини і популяризації держав у світі в Європейському Союзі створено Міжнародну раду з питань пам'яток і визначних місць

(ICOMOS) та Пан'європейську федерацію культурної спадщини (Europa Nostra), які координують зусилля європейських країн з проблем використання пам'яток історії і культури в туризмі теренами Європи та світі загалом, що сприяє соціокультурному й економічному розвитку країн та регіонів, розвиває міжкультурний діалог.

Крім того, тенденції світового порядку вказують на поступове зростання попиту на культурний туризм («discovery» tourism) у мешканців країн ЄС та Америки, який передбачає ознайомлення з культурно-історичною спадщиною різних країн. У цьому сенсі культурний туризм можна розглядати як вид розвивального дозвілля, поставивши його в один ряд з відвіданням музеїв, бібліотек, місцевих пам'яток. Так, більшість туристів, які відвідують, наприклад, Італію, цікавляться саме культурною спадщиною держави. Зважаючи на зростання освітнього рівня туристів, збільшення кількості туристів похилого віку, країни, де традиційно розвинений курортний туризм, ведуть активний пошук додаткових пропозицій культурного дозвілля. Наприклад, Міністерство культури Хорватії розробило стратегію розвитку культурного туризму, яка передбачає використання культурного потенціалу не тільки приморської, але й континентальної частини країни. Спільними зусиллями науковців, діячів культури, туристичних фірм, власників готелів і бізнесменів культурні пам'ятки і події перетворюються на туристичний продукт, який урізноманітнює дозвілля туристів і сприяє їхньому тривалішому перебуванню в країні. Подібні програми працюють в Іспанії, Португалії, Італії, Болгарії та інших європейських державах⁸.

Окрім цього, в європейських країнах депресивні регіони розглядають культурну спадщину, культурний туризм і кулінарну спадщину як джерело розвитку. Інтеграція окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну мережу заохочує інвестиції, проекти та програми реставрації, відкриття нових музеїв, ресторанів із традиційними стравами, облаштування гостьових кімнат для туристів (сільський зелений туризм) у місцевих жителів.

Також важливою умовою розвитку культурного туризму в країнах Європи є промоція власної культурної спадщини через новітні цифрові мережі ЗМІ та Інтернет.

У політиці Європейського Союзу культурний туризм відіграє важливу роль і характеризується як:⁹

чинник стимулювання місцевих ремесел, створення нових робочих місць, залучення молоді та безробітних до ринку праці;

чинник актуалізації культурної, архітектурної спадщини і джерело фінансових надходжень на охорону й реставрацію;

чинник міжетнічної толерантності, спосіб осягнення іншої культури.

Досвід європейських країн у сфері захисту культурної спадщини та культурного туризму дуже повчальний для Української держави з огляду на розвиток міжнародного співробітництва, популяризації української культури за кордоном і, найголовніше, формування позитивного іміджу країни загалом. Культурний туризм є своєрідною «візитною карткою» країни, предметом формування гордості за її культурне багатство. Тому державне управління інноваційною діяльністю культурної галузі повинно базуватися на довгострокових національних програмах та стратегіях, де розвиток культурного туризму і популяризація культурної спадщини стануть важливим чинником сталого регіонального розвитку, засобом відродження пам'яток історії та культури, традиційної народної культури, народних промислів і ремесел.

⁸ Лідія Максимяк, *Державне управління у сфері культури: європейський досвід для України*, 183.

⁹ Ibid, 183, 184.

Отже, у справі розвитку та збереження пам'яток культурної спадщини потрібно:

1) на державному рівні подбати про розробку й ухвалення Національної стратегії розвитку сфери культури, схвалити державні програми щодо збереження національного надбання України, привертати увагу громадськості до проблем культури та своєчасно вживати потрібних заходів;

2) навчитися застосовувати досвід європейських держав у сфері пам'яткоооронної діяльності;

3) звертати особливу увагу на дотримання норм чинного пам'яткоохоронного законодавства України при проведенні реставраційних робіт на пам'ятках національного та місцевого значення, їхніх територіях і в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць за наявності відповідних дозволів спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини;

4) уповноваженим органам у сфері охорони культурної спадщини слід своєчасно реагувати на порушення пам'яткоохоронного законодавства, видаючи розпорядження і приписи щодо охорони пам'яток національного та місцевого значення, припинення робіт на цих пам'ятках, їхніх територіях і в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, якщо ці роботи здійснюються за відсутності затверджених або погоджених із відповідними органами охорони культурної спадщини програм, проектів, передбачених Законом України «Про охорону культурної спадщини» дозволів або з відхиленням від них;

5) відповідно до ст. 30 Закону України «Про охорону культурної спадщини» органи місцевого самоврядування зобов'язані припинити будь-яку діяльність юридичних або фізичних осіб, що створює загрозу пам'яткам, і негайно повідомляти про це орган охорони культурної спадщини місцевого органу виконавчої влади;

6) для збереження історичних ареалів населених місць, охоронюваних археологічних територій особливу увагу слід приділяти питанню відведення земельних ділянок у користування, що розташовані в населених пунктах, занесених до Списку історичних населених місць України;

7) при формуванні місцевих бюджетів на 2018 рік і далі роки слід передбачити видатки на проведення комплексу заходів з інвентаризації, реставрації, реабілітації, консервації і паспортизації пам'яток культурної спадщини, фінансування на виготовлення та встановлення охоронних дощок, інших пам'ятних знаків, виготовлення історико-архітектурних опорних планів історично населених місць;

8) проводити постійний моніторинг стану збереження та використання пам'яток культурної спадщини, зокрема пам'яток дерев'яної сакральної архітектури, середньовічних замків і палаців, постійно вживати заходи з недопущення їхнього руйнування (самовільної перебудови);

9) органам державної влади та органам місцевого самоврядування налагодити співпрацю з церковними громадами і єпархіальними управліннями, які використовують сакральні пам'ятки архітектури;

10) забороняти будь-яку діяльність юридичних або фізичних осіб, яка створює загрозу об'єктові культурної спадщини;

11) застосовувати фінансові санкції за порушення пам'яткоохоронного законодавства.

Отже, на державному рівні слід визнати, що культура повинна відігравати нову стратегічну роль в суспільстві. Саме таке нове бачення державного управління у сфері культури виходить далеко за межі «традиційного» галузевого підходу і набуває ознак «інструментального» підходу, за яким чимало державних та приватних ініціатив торкається питань культури. Нова стратегічна роль культури в суспільстві активізує

культурний аспект, стає невід’ємним складником управління, яке передбачає процес планування, розробки, впровадження та оцінювання діяльності в цій царині. Тому потрібно приділяти належну увагу питанням культурного розвитку, збереження та використання національного надбання, оскільки культура є ключем до формування розвитку не тільки на місцевому чи національному, але й на європейському рівні. Не хештуючи виклики модернізації, слід сформувати сучасну українську парадигму культури на основі європейських цінностей, бо в іншому разі ми спостерігатимемо цивілізаційний маргінес української культури і вже тоді шкодуватимемо за втратою власної національної ідентичності та самобутньої культури.

**PROTECTION, CONSERVATION AND USE OF CULTURAL HERITAGE MONUMENTS
OF IVANO-FRANKIVSK REGION:
PRIORITIES, PROBLEMS AND PERSPECTIVES.**

LIDIYA MAKSYMIAK

Kalush High School named after Dmytro Bakhmatyuk
Street Bilas and Danylyshyna, 15, Kalush, Ukraine, 77300

SUMMARY

This article states that the cultural heritage of Ukraine is an integral part of the world cultural heritage.

It is determined that the preservation, protection and reproduction of the historical environment, the enhancement of cultural values belongs to the priority directions of the new state policy in the sphere of culture.

The modern approach to the preservation and use of cultural values that is impossible without organizational and structural changes, improvement of the system of state administration, effective mechanisms of interagency interaction and the search for new ways of partnership and cooperation with non-governmental cultural-artistic organizations and foundations is characterized.

It is found that the modern day poses new challenges in preserving the historical environment of the cities included in the List of Historic Populations of Ukraine, the protection of cultural heritage monuments, the activities of historical and cultural reserves, historical and cultural protected areas, historic areas, parks and museums. The primary problem is to actualize the issue of protecting Ukraine’s cultural heritage and turn it into a platform for the development of Ukrainian culture within the European civilizational space.

Practical recommendations to public and management authorities are offered in relation to improvement of public administration in Ukraine’s field of culture and so on.

Preserving and using the national cultural and historical heritage of the Ukrainian people should become a key strategically important task of the Ukrainian state and the entire Ukrainian people.

Culture must play a new strategic role in society. It is this new vision of public administration in the field of culture that goes far beyond the «traditional» sectoral approach and becomes a sign of the «instrumental» approach, according to which many public and private initiatives touch on cultural issues. The new strategic role of culture in society activates the cultural aspect, becomes an integral part of governance, which involves the process of planning, developing, implementing and evaluating activities in this field. Therefore, due attention must be paid to the issues of cultural development, preservation and use of national heritage, since culture is the key to the development of development not only at the local or national level, but also at the European level. Without ignoring the challenges of modernization, we should form a modern Ukrainian paradigm of culture based on European values, otherwise we will observe the civilization margin of Ukrainian culture, and even then we will regret the loss of our own national identity and original culture.

Key words: cultural heritage, cultural heritage monuments, church wooden architecture, historical environment, cultural values, state policy, state administration in the sphere of cultural heritage protection.

REFERENCES

“Deadly restoration: The Church of the XVIII Century Church in Rogatin remained only”, Window, October 31, 2014, access was received on November 2, 2017, <http://vikna.if.ua/news/category/P41950/2014/10/31/24358/>.(in Ukrainian).

Holomidova, Natalka. “The War for the Cross,” Galician correspondent, August 18, 2013, access was received on November 2, 2017, <http://gk-press.if.ua/x10027/>.(in Ukrainian).

Holomidova, Natalka. “Holy Paraskeva Praise: Save the Temple!”, Galician correspondent, accessed on November 2, 2017, <http://gk-press.if.ua/svyata-paraskeva-blagaye-vryatujte-hram/>.(in Ukrainian).

Lelik, Svitlana. “The Way to the Temple,” Reporter, March 1, 2012, Access Received November 2 to 2017, <http://report.if.ua/gazeta/socium/Shlyah-do-hramu/>.(in Ukrainian).

Maksymyak, Lydia. “State administration in the field of culture: European experience for Ukraine,” candidate’s dissertation, Lviv Regional Institute of Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Lviv, 2012. (in Ukrainian).

Stepko, V. *Cultural heritage of Ukraine*. Kyiv, Kyiv National University of Culture and Arts, 2012. (in Ukrainian).

Prokopenko, Leonid. Experience of public administration in the sphere of cultural heritage preservation in EU countries, in the sphere of public administration and local self-government. Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2012. (in Ukrainian).